

РАЗВИТИЕ НА КОМПЕТЕНТНОСТИ И УМЕНИЯ ЧРЕЗ МЕДИЙНАТА ГРАМОТНОСТ В ЧАСОВЕТЕ ПО ИСТОРИЯ

Надежда Алексиева

Втора английска езикова гимназия „Томас Джеферсън“ – София

Резюме. Развитието на образователния процес и прилагането на нови методи на преподаване и учене се налагат като основна характеристика за началото на новото хилядолетие. Компетентностният подход при целеполагането на образователните задачи притежава потенциал да осигури прехода към дигиталната и иновативна училищна екосистема. Приближаването между традиционни учебни дисциплини и съвременни аспекти на ежедневието и средата е условие за развитието на индивидуалния и гражданския потенциал на младите хора, за изграждане на умения за живот. Медийната грамотност в класната стая има възможност да се превърне в компас, който да насочва уменията от историята, като наука за миналото, към потребностите на настоящето и да гарантира най-ценното за човечеството – свободата.

Ключови думи: образование; компетентности; медийна грамотност

Под напора на времето, на динамиката на настоящия момент учителите се изправят пред поредното огромно предизвикателство – учениците имат достъп до интернет, обучават се дистанционно, играят стратегически игри, а единственото, което остава за учителя, е да бъде адаптивен (Krastev 2022). Светът днес е доминиран от дигиталните технологии и динамичен, с непознати за живота до този момент темпове. Благодарение на новите технологии в услуга на образованието вече може да говорим за реална технологична трансформация на учебния процес и нов педагогически модел. Учителят се изправя пред учениците като човек, който насочва, стимулира, поддържа динамиката в учебния процес, умно използва модерните технологии, за да насърчи учениците към осмисляне на знанието и иновативното му прилагане.

Парадигмите на конструктивизма и компетентностният подход изграждат образователната реалност през последните десетилетия и очертават бъдещето на образованието в глобален мащаб. Едновременно с това дигиталните технологии влияят върху образованието, обучението и ученето чрез развитието на по-гъвкави пространства за учене, адаптирани към нуждите на едно изключително мобилно общество¹.

През юли 2023 г. Европейската комисия прие стратегия за Web 4.0 и виртуалния свят². Това са важни и целенасочени усилия, за да се гарантира технологичният преход през 20-те години на XXI век („дигиталното десетилетие“), който да осигури достъпност, надеждност, сигурност и свобода за развитие на обществото чрез технологиите.

Интересът към темата на публикацията е съобразен с необходимостта да се илюстрира нуждата от всестранно прилагане на новите тенденции в областта на образованието и инвестирането в усъвършенстване на дигитални умения на учениците. Медийната грамотност развива уменията за достъп, анализ, оценка, създаване и разпространяване на информация чрез посредничеството на технологиите, процеси, които се прилагат по всички учебни дисциплини в съвременното образование. Обществениите науки, и по-специално историята, предлагат изключителни възможности да се съчетаят специфични исторически умения с ползата от приложението им за изследване и развитие на съвременната дигитална среда. Подходи, насочени към осъзнаване и прилагане на знанията и уменията от учениците повишават интереса към знанието и засилват мотивацията за дейност в хода на учебната работа.

Подкрепата на развиването на компетентности е една от целите на визията на Европейско пространство за образование. Приетата през 2018 г. Препоръка на Съвета на Европейския съюз относно прилагането на ключови компетентности за учене през целия живот насърчава държавите членки да зложат ключовите компетентности в своите национални програми³. Ключовите компетентности: 1. Езикова грамотност; 2. Многоезикова компетентност; 3. Математическа компетентност в областта на точните науки, технологиите и инженерството; 4. Цифрова компетентност; 5. Личностна компетентност, социална компетентност и компетентност за придобиване на умения за учене; 6. Гражданска компетентност; 7. Предприемаческа компетентност; 8. Компетентност за културна осведоменост и изява се разглеждат като релевантни психологически ресурси (компетентности), чрез които се „разгръщат в поведението по такъв начин, че индивидът да се адаптира подходящо и ефективно към дадена ситуация“⁴.

Законът за предучилищното и училищното образование (2015) въвежда в българското образование т.нар. компетентностен подход⁵. Нормативно разписани са ключовите компетентности в Наредба № 5 за общообразователната подготовка⁶ (2015), където са представени заедно със специфичните (предметни) компетентности, които са групирани в четири области. Задълбочени за определен профилиращ предмет и комплексни за даден профил компетентности са поместени и в Наредба № 7 за профилираната подготовка⁷ (2016).

В интервю⁸ по „Дарик радио“ гл. ас. д-р Евелина Иванова-Варджийска дава много точно определение на понятието компетентност и го изказва от позицията на ученик: „компетентността означава да науча това, което ми е необходи-

мо като знание и като умения, но също така да развия нагласи, предпочитания и разбира се, **да осъзная определени ценности**, които да ми подсказват, че това, което е важно, то не е важно като самоцел, а е важно, за да **мога аз да действам адекватно в някаква конкретна ситуация в живота си**". В друго изследване⁹ същият автор правилно отбелязва липсата на солидно разбиране за компетентностите „от което би следвало да се очакват по-добри, по-смислени и по-ефективни образователни практики“.

Едно по-широко и ясно разбиране за компетентностите позволява изместване на фокуса от традиционния модел на преподаване и учене чрез възпроизвеждане на информацията към модели на активно учене и конструиране на познанието. Дава повече вариативност за дейности по осмисляне и споделяна на информация, във връзката учител – ученик, допринася за развитие на процесите на учене чрез сътрудничество, стимулира процеса на автономно учене и позволява се осмисли ползата от познанието за промяна в живота на хората.

В тази връзка е важно да се очертае потенциалът на медийната грамотност за усъвършенстване процеса на активно учене и формиране на компетентности. Терминът „медийна грамотност“ се отнася до знанията, уменията и компетенциите, които са необходими за използване и тълкуване на медии. Едновременно с това изисква анализ, оценка и критична рефлексия (Buckingham N/A).

Обучението по медийна грамотност изхожда от съждението, че всяка медия конструира съдържание и по този начин медиите изграждат това, което приемаме за реалност (Thorburn, Jenkins 2004). Медиите, включително онлайн медиите, представляват социални и културни ресурси¹⁰, които предоставят възможност на човек да се развива както в личностен план, така и като част от комплексната природа на гражданското общество. Днешното информационно общество има огромен демократичен потенциал и младите хора са носители на дръзновение и свобода, която следва да се използва в процеса на тяхното интелектуално и емоционално израстване.

Една от съществените характеристики на медийната грамотност е способността на човек самостоятелно и критично да интерпретира информацията, която се съдържа в медийните текстове. Да осъзнава социалния ефект на публикуваната и споделена информация и да разполага с необходимия арсенал от способности да защити позицията си. Подобно разбиране несъмнено поставя на преден план въпроси, свързани с осъзнаване на идентичността и връзката с другите на основата на разбирания и ценности. Медийната грамотност може да се постави и в основата на редица практики за социално и емоционално учене и в своята комплексност да даде съвременна дефиниция на старогръцката дума за активно гражданско поведение като добродетел – „арете“.

През септември 2021 г. стартира проект на Коалицията за медийна грамотност в партньорство с Центъра за оценяване в предучилищното и училищното

образование (ЦОПУО) към Министерството на образованието под заглавие „Интегрален подход за развитие на медийната грамотност на учениците“, с финансовата подкрепа на Фонд „Активни граждани“. Направените анализи¹¹ са солидна основа да се организира мащабна застъпническа кампания, която да наложи медийната грамотност в правния и образователния мир на България.

Изключително важна характеристика на медийната грамотност в училище са практическата значимост и приложимост на подобни занимания. При разработване на подходи за преподаването на медийната грамотност в учебните часове се акцентира върху техническите характеристики на процеса, отделни аспекти от съдържанието и начина на разпространение на послания чрез медиите, на сътрудничеството и отговорността при споделяне на медийно съдържание. През последните години се създаде значителен ресурс, който да улесни обучението по медийна грамотност в училище. Коалицията за медийна грамотност успешно изпълнява своята мисия – цялостно интегриране на медийната грамотност в образователния процес и повишаване на медийната грамотност в обществото. Програмата на Дните на медийната грамотност (15 март – 15 октомври 2023 г.) предвижда още редица събития, сред които през септември кръгла маса с участието на всички заинтересовани страни в обхвата на политиката за медийна грамотност в България, организирана съвместно с Министерство на културата¹². Изключителни постижения в своята политика за подкрепа на младите хора и тяхното разбиране за медии има и Асоциацията на европейските журналисти – България, която проведе конференцията Sofia Talks Media: Youth в началото на юли 2023 г. Платформата за ученическа журналистика sCOOL Media предлага полезен Наръчник за обучение по медийна грамотност¹³, приложим в учебните часове. Основани на принципа на активното учене и универсалния дизайн за обучение¹⁴ са уроците по гражданско образование на фондация „Софийска платформа“ в Ресурсната платформа за гражданско образование в помощ на учители и активни граждани „гражданско.бг“¹⁵, на която могат да се генерират материали по гражданско образование. Медийната грамотност може да бъде мощен инструмент за развитие на компетентностите и уменията на учениците в часовете по история.

Планирането на уроците може да включва отделни дейности, които да се приложат в дадени моменти от часа, или цялостно разработени проектни активности¹⁶, които да ангажират учениците в по-продължителен изследователски процес. Независимо от характера на дейността е важно ясно да дефинира целта, която искаме да постигнем като резултат от работата с учениците, да се подготвят достатъчно ясни инструкции какво се очаква от учениците, за да може учителят по време да насочва учебната работа да има планирана групова активност, която да дава възможност за обмяна на идеи и взаимопомощ, винаги да разполага с набор от допълнителни материали и/или връзки към

сайтове за допълнително четене, да са коментирани с класа критериите за оценка и проследяване прогреса на учениците при работа върху задачата, да се осигури достъп до технологии и приложения, които ще улеснят изпълнението на предвидените дейности (Cheung, Wang, Kwok 2023). Добрата предварителна подготовка създава усещането за смисъл и подкрепя в учебната работа, стимулира учениците да бъдат активни участници в уроците по история и да използват предоставите им разнообразни възможности за изследване и представяне на идеите си чрез дигитални форми. По този начин те ще развият медийна грамотност и ще се възползват максимално от потенциала на медиите и технологията за обогатяване на своето разбиране за историята.

Основно умение в часовете по история е анализът на източници, в зависимост от темата могат да се включват анализиране на новини, фотографии, видеоматериали, блогове и социални мрежи. Учениците могат да се насърчават да проверяват фактите и да разбират как да различават достоверни от недостоверни източници.

Дигитализирането на все по-голяма част от архивните колекции по света и създаването на учебни дигитални архиви и платформи¹⁷ дават възможност учениците да работят с първични източници на история, да осмислят многоперспективността и да оценят положителните страни на плурализма в обществото. Активната работа с източници на информация ще автоматизира процеса на многократната проверка на факти дори от надежден източник, да проверяват информацията, като потърсят допълнителен източник на информация, допитат се до мнение на учители или експерт в областта. В тази връзка използването на мисловни стратегии преодолява първоначалната несигурност на учениците от потапянето в морето от информация и осигурява логическа пътека, която да следват в съзнанието им. Голям избор на подобни стратегии предлага платформата Project Zero. Ефективна и лесна стратегия е моделът „Виж, помисли и задай си въпрос“¹⁸, която дава възможност да се упражнява преходът от реалност към абстракция и възможност за предложение на практически решения.

Изключително полезни и резултатни са задачите за създаване на собствени медийни проекти, свързани с историята. Това може да включва съставяне на новини, създаване на видео/документални филми, блогове или профили в социалните медии, които представят исторически събития и/или известни личности. Тази дейност ще развие творческото мислене на учениците, тяхната способност за комуникация и ще включи образите от миналото в съвременната ученическата реалност.

Дебати и развитие на умения за водене на конструктивен диалог¹⁹ са отличен вариант за изява на младите хора, а солидната историческа аргументация винаги ги превръща в победители, помага да развият умения за анализ и изразяване на аргументи, да се научат да ценят различните гледни точки. Култура-

та на дебата и сътрудничество може да се насърчи и чрез съвместни проекти. Учебните задачи могат да се заснемат и популяризират чрез училищните медии или да се разработят в популярния формат TED Talk. Работата със сцени и образи привлича вниманието на учениците. Те могат да аргументират своите виждания, използвайки цитати от исторически или игрален филм, да анализират политически карикатури от определен период, като са особено внимателни към детайлите от задачата, и да създадат дигитална изложба, при възможност – да заснемат документален филм. Подобни дейности във вид на учебни задачи насърчава работата в екип, комуникацията и критичното мислене на учениците. Богатата на теми учебна програма по история и цивилизации позволява прилагането им за всеки отделен клас. Теми от учебното съдържание могат да бъдат пряко свързани с медиите като феномен на модерното време. Избираемият модул по профилиращ предмет история и цивилизации за XI и XII клас във Втора английска езикова гимназия е „Медиите в модерния свят“. Разработената учебна програма проследява развитието на средствата за масова информация, технологията на създаване на новини, проблемите с фалшивите новини, дезинформацията, пропагандата и стимулира учениците да се превърнат в създатели на качествено медийно съдържание, като отправят своето морално послание към времето, в което живеят. Всеки исторически период поражда въпроси, свързани с етическите и морални норми в обществото и тяхното изменение или предефиниране. Разсъждения в класната стая по подобна тема предлагат добра възможност да се обсъдят етиката и отговорността на всеки от нас като потребител и генератор на съдържание, споделено в различни медии. Провокативен е въпросът: как това, което създаваме и споделяме днес, ще се отрази на познанието за нас от дистанцията на времето? Подоброто познаване и взаимодействие със света на медиите повишава интереса към историческото дирене и създаването на образи, вдъхновени от историята. Активното съвместно учене и говорене в класната стая помага на учениците да разберат въздействието на медиите върху обществото, значението на отговорното потребление на информация и потенциалните последици от ниската медийна култура и съзнание.

Развитието на компетентности и умения чрез медийната грамотност в часовете по история усъвършенства практиката на преподаване на история, обогатява учебния процес с концепции и техника, които позволят в много голяма степен да се индивидуализира учебният процес и да се стимулира изпълнението на задачи, които са едновременно творчески и търсещи реални решения на социални проблеми.

В съвременното информационно общество медийната грамотност се явява мощен инструмент за въздействие върху съзнанието и способностите за учене на младите хора. Тя спомага за развитието на техните емоции, интелект, мироглед и връзка с нравствените ценности на времето. Интересът към отдел-

ните аспекти на медийната грамотност в училище следва да се разгърне до естествено интегриране на медийната грамотност по всеки учебен предмет и активното използване на технологиите в учебния процес в присъствена, он-лайн и хибридна среда.

Компетентностният модел и целенасоченото развитие на медийната грамотност, като неделима част от учебното съдържание, създават естествена среда за умения за иновации и осмисляне на образователните практики в класната стая.

БЕЛЕЖКИ

1. Преосмисляне на образованието: инвестиране в умения за постигане на по-добри социално-икономически резултати, COM(2012) 669 final
2. „Виртуални Worlds и Web 4.0 – информационен документ“. Shaping Europe's digital future, 11 July 2023, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/bg/library/virtual-worlds-and-web-40-factsheet>. Accessed 16 July 2023.
3. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for life long learning.//Official Journal of European Union, C189, pp. 1 – 13.
4. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance.)
5. Закон за предучилищното и училищното възпитание, с.15.
6. Наредба № 5, Приложение № 8, стр.85 – 88.
7. Наредба № 7, Приложение № 6, стр.70 – 71.
8. Резултатите от матурите по БЕЛ: защо са такива, каквито са, какви са полезните ходове на ученици, учители и администратори [радиопредаване]. Дарик радио, 6 юни 2023 г.
9. Варджийска, Е. Работа върху понятията за компетентностите и добродетелите; под печат
10. Media and Information Literacy. UNESCO, <https://www.unesco.org/en/media-information-literacy>. Accessed 16 July 2023.
11. Коалиция за медийна грамотност. Национално изследване за оценяване на дигитално-медийните компетентности на гимназистите, 2022. Аналитичен доклад, достъпен на сайт <https://gramoten.li>
12. Дни на медийна грамотност 2023 – Официална страница на кампанията на Коалицията за медийна грамотност, <https://dni2023.gramoten.li/>. Accessed 17 July 2023.
13. sCOOL Media, <https://scoolmedia.com/>. Accessed 17 July 2023.
14. The UDL Guidelines: UDL, <https://udlguidelines.cast.org/>. Accessed 17 July 2023.
15. гражданско.бг, <https://grajdansko.bg/>. Accessed 17 July 2023.

16. PBLWorks.org, <https://www.pblworks.org/>. Accessed 19 July 2023.
17. Historiana, <https://historiana.eu/>. Accessed 19 July 2023.
18. YouTube, 13 June 2023, <https://pz.harvard.edu/search/resources/see>. Accessed 19 July 2023
19. The Power of Consensus <https://www.socraticdialogue.org/en/>. Accessed 19 July 2023.

ЛИТЕРАТУРА

- КРЪСТЕВ, К., 2022. *Урокът по история чрез метода на активното учене*. Пловдив.
- BUCKINGHAM, D., N/A. *Chapter Three of Media Education: Literacy, Learning and Contemporary*. Accessed 17 July 2023.
- CHEUNG, S.; WANG, F.L.; KWOK, L.F., 2023. Online learning and blended learning: new practices derived from the pandemic-driven disruption. *J Comput High Educ*, vol. 35, pp. 1 – 5.
- THORBURN, D.; JENKINS, H. (eds.), 2004. *Rethinking media change: The aesthetics of transition*. Mit Press.

REFERENCES

- BUCKINGHAM, D., N/A. *Chapter Three of Media Education: Literacy, Learning and Contemporary*. Accessed 17 July 2023.
- CHEUNG, S.; WANG, F.L.; KWOK, L.F., 2023. Online learning and blended learning: new practices derived from the pandemic-driven disruption. *J Comput High Educ*, vol. 35, pp. 1 – 5.
- KRASTEV, K., 2022. *Urokat po istoria chrez metoda na aktivnoto uchene*. Plovdiv. [in Bulgarian].
- THORBURN, D.; JENKINS, H. (eds.), 2004. *Rethinking media change: The aesthetics of transition*. Mit Press.

DEVELOPING COMPETENCES AND SKILLS THROUGH MEDIA LITERACY IN HISTORY CLASSES

Abstract. The development of educational processes and implementation of new methods of teaching and learning are established as a fundamental characteristic of the beginning of the new millennium. Applying key competences as the goal-setting of educational tasks has the potential to ensure the transition to the digital and innovative school ecosystem. The rapprochement between traditional academic disciplines and modern aspects of everyday life and environment is a condition for

the development of the individual and civic potential of young people, for building life-long skills. Media literacy in the classroom has the potential to become a compass that directs the resources from History as study of change over time to the needs of the present and ensures the most valuable aspect for humanity - freedom.

Keywords: education; competences; media literacy

✉ **Nadezhda Alexieva**

Senior Teacher – History and Civilizations
Second English Language School “Thomas Jefferson”
Sofia, Bulgaria
E-mail: 2els.Sofia@2els.com